

REVOLUȚIE LINGVISTICĂ/REVOLUȚIE NAȚIONALĂ. PROBLEMA LIMBII NAȚIONALE LA POPOARELE DIN IMPERIUL HABSBURGIC ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

La sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, Europa cunoaște o adevărată revoluție lingvistică. Cauzele țin mai ales de răspândirea educației, dar nu numai. Dezvoltarea industriei determină o creștere a populației de la orașe cu cerințe culturale diferite. Nevoia de comunicare crește și, în același timp, crește și numărul celor interesați de producția culturală. Cărțile, revistele, dramaturgia nu mai sunt acum doar apanajul claselor privilegiate sau al clerului. Ele devin în același timp cele mai bune instrumente pentru a coagula opinii, pentru a produce reacții. Nici nu se pune problema unei comunicări de masă, dar acum se fac primii pași.

De ce revoluție lingvistică și națională? Una dintre caracteristicile esențiale ale unei națiuni este marea putere de a comunica în cadrul grupului, care este de obicei condiționată de omogenitatea lingvistică¹. În Occident, în Anglia sau Franța, națiunea reprezenta un grup de cetățeni care conviețuiau, viața lor fiind reglementată de puterea statală. Abia Revoluția de la 1789 aduce criteriul limbii ca unul definitoriu pentru apartenența națională, iar statul este cel care impune folosirea limbii sale oficiale tuturor subiecților pe care îi guvernează². O dată cu proclamarea Republicii, pentru cetățeni folosirea limbii naționale devenea o datorie care dacă nu era îndeplinită putea chiar duce la sancțiuni drastice, așa cum se întâmplă în anii Terorii. Pe de altă parte, Franța sau Spania aveau o limbă națională care era în același timp limba administrației și a elitelor conducătoare. Mai mult, coeziunea națională era susținută de o bogată tradiție culturală în această limbă națională literară.

Limba literară este o formă a limbii naționale larg acceptată, opusă formelor sale locale sau specializate. În cazul limbilor majore, precum franceza sau engleza, forma lor literară a fost stabilită acum multe secole, iar originea și dezvoltarea lor de la începuturi este foarte greu de stabilit.

În secolul al XIX-lea limba literară devine cea mai importantă expresie a identității naționale. Romanticii sunt cei care stabilesc noul concept de națiune ca tot personalizat, ceea ce presupunea că o națiune nu poate folosi decât o singură limbă și poate să încorporeze doar memoria colectivă a unui singur trecut.

În Europa Centrală și de Est absența unei forme statale și faptul că diferitele popoare trăiau în cadrul unor imperii multinaționale îi obligă pe reprezentanții mișcării naționale să găsească alte coordonate pentru a-și revendica drepturile și astfel națiunea este definită de caracteristici lingvistice, etnice și istorice.

În ceea ce privește limba literară națională, pentru popoarele din Europa de Est situația era destul de complicată. Putem vorbi aici de două grupuri mari de limbi: o parte dintre ele au cunoscut în Evul Mediu o puternică dezvoltare, pentru a intra apoi într-un con de umbră din cauza unor evenimente istorice importante. În cazul celei este vorba despre înfrângerea rezistenței protestante la Muntele Alb, în 1620. Este de altfel și cazul maghiarilor sau al polonezilor. Stăpânirea otomană din Ungaria, numeroasele lupte cu turcii și mai târziu cu Habsburgii, luptele pentru putere din Polonia, dezmembrarea regatului și împărțirea sa sunt tot atâtea motive pentru o stagnare a cultivării limbii naționale pentru mai multe secole, urmată la sfârșit de secol al XVIII-lea și început de secol al XIX-lea de primii pași către scrierea unei adevărate literaturi naționale. Programul național o cerea. Din momentul în care un grup elitar din cadrul națiunii – fie că este vorba de intelectuali, ca la români, slovaci, de nobilimea mică și mijlocie, ca la maghiari și polonezi, sau de straturile urbane și intelectuali, ca la cehi – își asumă programul național și începe lupta pentru atingerea scopului final – statul-națiune, unul dintre

¹ Nu vorbim aici de exemplu de cazul special al Elveției, o excepție privind cadrul lingvistic și cadrul național în general.

² Eric Hobsbawm, *Națiuni și naționalism după 1780. Program, mit și realitate*, Chișinău, Editura Arc, 1997, p. 65.

dezideratele cele mai importante era stabilirea unei limbi naționale și dezvoltarea în ea a unei culturi naționale. Acolo unde statul era multilingvist, grupul național care deține puterea politică încearcă impunerea limbii sale tuturor celorlalte grupuri etnice. De exemplu, maghiarii vor încerca să-și impună limba tuturor popoarele din visatul regat al Sfântului Ștefan. Ei ar fi trebuit însă să-și învețe lecția: în momentul în care Iosif al II-lea introducea folosirea limbii germane pe întreg teritoriul imperiului, cei mai aprigi contestatari au fost chiar ungurii. Reacțiile slavilor și ale românilor la maghiarizare au fost pe măsură. Cehii au încercat să-și impună limba slovacilor, pentru că primii considerau limba proprie una cu tradiție, iar în eventualitatea unei uniri cehoslovace, nici nu se punea problema care urma să fie limba noului stat. De altfel, chiar slovaci care susțineau puternic uniunea cehoslovacă, precum Ján Kollár, se plâneau de faptul că cehii nu acceptă nici un fel de împrumut din slovacă, care totuși are calitățile și melodicitatea ei aparte.

Mai trebuie să menționăm acel grup de limbi care avea o tradiție literară ca și inexistentă, erau lipsite de unitate sau de o gramatică și o ortografie standardizate. Și aici trebuie să menționăm slovacă, croată, slovena, sârba, ucraineană. Marea masă a acestor popoare vorbește încă dialecte, care în unele cazuri nu sunt transcrise și care se deosebesc mult de la o regiune la alta. Cazul românei este unul deosebit atâta timp cât, în ciuda caracterul latin al limbii, ea se va scrie încă până la jumătatea secolului al XIX-lea, cu alfabetul chirilic. Pentru susținerea programului național era însă clar: dacă românii sunt urmașii romanilor, iar limba lor provine din latină, atunci ea trebuie scrisă cu caractere latine și primii pași sunt făcuți în acest sens în Transilvania, de exemplu încă de reprezentanții Școlii Ardelene.

Peisajul lingvistic din secolul al XIX-lea era unul foarte divers. „Funcționau mai multe limbi cu o formă scrisă și statute diverse: limbi de curte, limbi ale literaturii și filozofiei, ale învățământului religios, limbi liturgice, administrative, ale învățământului primar sau universitar”³.

De exemplu, în statele germane protestante limba învățământului primar este germană, al celui secundar latină, iar la diferitele curți princiare se vorbește de cele mai multe ori franceză. În Transilvania latină se folosește în actele oficiale, precum și în dezbaterile Dietei, în învățământ preponderența o are latină, dar și maghiara și germană, însă situația lingvistică din principat este în continuă schimbare: se încearcă treptat eliminarea latinei și înlocuirea ei cu maghiara sau germană, în timp ce se fac eforturi pentru ca româna, limba vorbită de majoritatea locuitorilor, să devină limba educației, într-o primă fază, și apoi limbă oficială. Slovaci foloseau maghiara, germană, latină și cehă. Renașterea națională va însemna la popoarele din Europa de Est producție literară intensă, crearea de asociații care să susțină tipărirea de cărți și periodice în limba națională, impunerea acesteia la toate nivelele educației, folosirea ei în administrație, în biserică. Orice încercare de impunere a unei alte limbi străină corpului națiunii este privită ca o problemă de viață și de moarte a națiunii înseși, de unde reacția puternică a celor direct implicați în mișcarea națională.

Obiectivul era desigur adoptarea limbii naționale de către întreg grupul național. Elitele locale nu puteau accepta însă o limbă codificată după limba țăranilor analfabeți, iar o limbă prea elitistă era greu de impus maselor. Deseori se ajunge la un compromis, iar limba națională este codificată după dialectele care sunt considerate cele mai pure și mai puțin corupte de ingerințe străine sau după cele care au o poziție dominantă din punct de vedere economic și social. Primul pas al valorizării limbii orale este publicarea unor culegeri de folclor. Următorul înseamnă publicarea unor gramatici, ortografii, dicționare și, simbolic, întotdeauna publicarea Bibliei în noua limbă națională. Există însă cazuri când răspândirea în rândul întregii populații are loc după formarea statului-națiune, atunci când s-a instituit un sistem public de instrucție în cadrul căruia se predă în mod organizat limba națională. Norvegiana este un caz excepțional care merită aici menționat. Până în ziua de astăzi s-au păstrat două limbi naționale, devenite oficiale în 1885, dar a căror istorie începe la începutul secolului al XIX-lea⁴. Una dintre ele este limba elitelor și care se

³ Anne-Marie Thiesse, *Crearea identităților naționale în Europa. Secolele XVIII-XX*, Iași, Editura Polirom, 2000, p. 49.

⁴ *Ibidem*, p. 56.

vorbea în jurul capitalei – *riksmaal*, iar a doua este dialectul fiordurilor din vest, considerat cel mai autentic și mai străvechi și fără nici o ingerință daneză – *landsmaal*.

Acest adevărat proces lingvistic se desfășoară în unele cazuri cu o rapiditate uimitoare: în numai câteva zeci de ani ceha și maghiara devin limbile folosite în învățământul liceal, în dezbaterile politice și în viața burgheză. Pentru cehi, cel care va face primii pași în acest sens este Josef Dobrovsky. El publica, în mod foarte curios, în limba germană, în 1792, *Geschichte der böhmischen Sprache und Literatur*, în 1809 *Ausführliches Lehrgebäude der böhmischen Sprache*⁵. Demersul lui Dobrovsky pornea dintr-un adânc sentiment al inferiorității culturale a propriului popor față de marea cultură germană. Astfel, chiar liderul mișcării naționale cehă pentru aproape jumătate de secol, František Palacky, vorbind despre Dobrovsky, spune că acesta „își pierduse de mult speranța renașterii literaturii naționale cehă și chiar a fost de părere că aceasta putea fi, în cel mai bun caz, cultivată ca o simplă literatură a oamenilor comuni”⁶. În ciuda faptului că toate cele trei lucrări sunt în germană, ele înseamnă de fapt bazele renașterii culturale a limbii cehă. Activitatea lui Dobrovsky este apoi continuată de un grup de intelectuali cehi, care în 1829 s-au întâlnit pentru a stabili metodele prin care trebuia realizată renașterea și supraviețuirea limbii cehă. Grupul va hotărî să pună bazele unei instituții care să se ocupe de cultivarea limbii cehă și de renașterea culturii naționale. Faptul că limba cehă era puțin folosită și cunoscută de intelectualii epocii ne este confirmat de actul de înființare al „Matica Česká”, în care se preciza că „toți membrii Maticei trebuie (cel puțin) să înțeleagă ceha, iar secretarul trebuie să fie capabil să citească și să scrie în cehă”⁷. Un alt important reprezentant al mișcării naționale cehă, Karel Havlíček, recunoștea la rândul său:

„Cine este cel mai mare inamic al naționalității noastre? Noi înșine. Guvernul nu ne poate distruge, nu poate distruge limba noastră dacă o folosim. În timp ar putea chiar să o protejeze. Cine ne poate împiedica să învățăm ceha? Și totuși, numai câteva sute o știu destul de bine ca să o poată folosi în discursuri și scrieri profesionale”⁸.

„Matica Česká” își începea activitatea la 1 ianuarie 1831, printr-un anunț public care solicita o colectare generală de fonduri care vor fi folosite pentru publicarea de „cărți bune în cehă, folosite, științifice și beletristice”⁹. Cei care contribuiau cu cel puțin 50 de florini erau considerați membri fondatori și primeau câte o copie a fiecărei publicații pe gratis. De asemenea, se arăta că unul dintre cele mai importante obiective era publicarea unui dicționar ceh-german și a unei enciclopedii. Până la Revoluția de la 1848, „Matica Česká” reușește efectiv ceea ce-și propusese de la început: revigorarea limbii cehă. Între 1835-1839 este publicat dicționarul ceh-german, în 1841 erau inaugurate cinci serii editoriale – „Biblioteca veche cehă”, „Biblioteca nouă cehă”, „Biblioteca clasică” și „Biblioteca de acasă” –, iar cărțile erau publicate într-un tiraj destul de mare, de până la 3.000 de exemplare; Palacky publică istoria sa în cehă, sunt de asemenea editați un număr de poeți și scriitori¹⁰.

Republica poloneză era multilingvistică, deci criteriul limbii nu putea fi folosit pentru a demonstra apartenența la națiunea statului, iar reprezentanții mișcării naționale se vor folosi de criteriul politic. Unul dintre cei mai importanți ideologi ai iluminismului polonez, Hugo Kollataj, își exprimă clar punctul de vedere în 1809: „Nimeni nu va fi lituanian, sau volânian sau podolian sau kievean sau rutean, și așa mai departe, ci toți vor fi polonezi”¹¹. Pentru polonezi națiunea era

⁵ Miroslav Hroch, *Na prahu národní existence. Touha a skutečnost / Moștenirea națională pragheză. Între aspirație și realitate*, Praha, Mladá Fronta, 1999, p. 111.

⁶ Stanley B. Kimball, *The Matice Česká, 1831-1861: The First Thirty Years of a Literary Foundation*, în *The Czech Renaissance in the 19th Century*, Toronto, University of Toronto Press, 1970, p. 73.

⁷ *Ibidem*, p. 75.

⁸ S. E. Mann, Karel Havlíček: *A Slav Pragmatist*, în *Slavonic and East European Review*, nr. 93, iunie 1961, p. 38.

⁹ Stanley B. Kimball, *op. cit.*, p. 74.

¹⁰ Miroslav Hroch, *Jazykový program národních hnutí: jeho skladba a sociální předpoklady / Programul lingvistic al mișcării naționale: structură și perspectivă socială*, în *Český časopis historický / Revista istorică cehă*, nr. 93, 1995, p. 62.

¹¹ Piotr S. Wandycz, *Prețul libertății. O istorie a Europei Central-Răsăritene din Evul Mediu până în prezent*, București, Editura All, 1998, p. 138.

o comunitate formată istoric, o asociere de oameni în timp și spațiu și, în același timp, un ideal, „o idee înăscută pe care membrii săi într-un suflet se luptă să o realizeze”¹².

În 1772 are loc prima partajare a Poloniei între Imperiul țarist, Prusia și Imperiul Habsburgic. Țara era guvernată de un Consiliu Permanent – de fapt primul guvern pe care l-a avut Polonia – și era atent supravegheată de marele vecin rus. Anii '80 ai secolului al XVIII-lea cunosc apariția unui grup pe care istoriografia de mai târziu l-a numit „intelighenția”, „un strat social energic, bine educat, omogen, cu acces în sferele puterii pe baza unei diplome care oferea, pe lângă siguranța profesiei, și confortul unui titlu, a unei demnități pe viață”¹³. Membrii acestui grup sunt adânc implicați în mișcarea națională pe care o văd ca o obligație morală pe care o au în serviciul societății. În această perioadă, Comisia Națională de Educație este înzestrată cu o parte din baza materială pe care o deținuseră iezuiții pe teritoriul Poloniei și primește în subordine toate școlile, indiferent de ordinul religios sau instituția de care aparținea. Succesul acestei Comisii, care se bucura și de sprijinul regelui Stanislas August, este ușor de observat în remarcabila renaștere literară, o literatură cu tentă clar politică influențată de iluminismul francezi (Voltaire, Rousseau). Varșovia, cu teatrul național sub conducerea lui Wojtech Boguslawski, editurile, librăriile, periodicele, curtea regală, devine centrul mișcării culturale și naționale. Această epocă de renaștere culturală și națională culminează cu aprobarea de către Seim a primei constituții scrise a Europei, la 3 mai 1791. Cu toate că nu era un act revoluționar în sine, ci în principiu unul conservator, constituția nu putea decât să deranjeze Marile Puteri care aveau cu totul alte planuri pentru Polonia. În 1793 are loc al doilea partaj al Poloniei, iar în 1795 ultimul și cel mai dureros. Revoltele succesive din 1806, 1830-31, 1846, 1848 și 1863 au un singur scop, clar declarat, și anume obținerea independenței.

În același timp, polonezii dezvoltă un sentiment unic, al mesianismului acestui popor care are misiunea de răspândire a civilizației și a libertății. Din secolul al XVIII-lea încă, sloganul revoltelor poloneze era „Pentru libertatea voastră și a noastră”¹⁴. Limba poloneză, cu o puternică tradiție medievală, cunoaște acum o amplă dezvoltare. Samuel Linde publică primul dicționar din 1806, sunt făcuți primii pași în domeniul istoriografiei, sociologiei și așa mai departe. Problema limbii este însă una subsidiară mișcării naționale al cărui principal scop era câștigarea independenței depline. „Popularizarea limbii poloneze a început înainte de producerea divizării pentru a asigura coeziunea statului, iar după divizare a mobilizat oamenii la luptă pentru redobândirea independenței și suveranității”¹⁵. Mișcarea națională poloneză avea cel puțin o mare problemă de rezolvat: celelalte naționalități de pe teritoriul polonez intra și ele acum în perioada renașterii naționale și încep să vadă în polonezi un element asupritor poate mai periculos decât rușii. De altfel, situația este observată cu acuratețe chiar în epocă și de reprezentanții celorlalte popoare slave. Karel Havlíček scria:

„Polonezii pretind că rușii sunt mongoli, în timp ce rușii îi numesc pe polonezi sarmați. Principalul subiect al conflictului care a divizat fiecare generație de polonezi și ruși este stăpânirea asupra Ucrainei. Atât polonezii cât și rușii revendică acest pământ pe baza naționalității. Rușii subliniază faptul că împart aceeași religie cu rutenii; polonezii vorbesc despre formarea Bisericii unite. În prezent rușii speră să câștige Ucraina prin rusificarea populației așa cum polonezii au putut să-i polonizeze pe lituanieni”¹⁶.

Pe de altă parte, polonezii se confruntau cu trei mari puteri. Era greu de hotărât care trebuia să fie strategia lor. Pentru că nu mai aveau un stat pentru care să lupte, majoritatea intelectualilor polonezi au devenit imigranți. La Paris și Londra s-a creat o mare literatură națională care cuprindea în ea îndemnul susținerii mișcării naționale poloneze.

¹² *Ibidem*.

¹³ Remus Câmpeanu, *Intellectualitatea română din Transilvania în veacul al XVIII-lea*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000, p. 23.

¹⁴ Francis Dvornik, *Slavii în istoria și civilizația europeană*, București, Editura All, 2001, p. 401.

¹⁵ Piotr S. Wandycz, *op. cit.*, p. 139.

¹⁶ Barbara Kohák Kimmel, *Karel Havlíček and Czech Press before 1848*, în *The Czech Renaissance in the 19th Century*, p. 49.

Chiar și maghiarii se confruntau cu faptul că limba maghiară era puțin cunoscută la nivelul elitei. În Dieta de la 1811 se spunea textual într-un proces verbal: „în rândurile nobilimii nu există nimeni care să știe ungurește”¹⁷. Faptul că maghiara nu era limba mării nobilimi care deținea puterea și prefera latina sau germana, pentru că astfel avea acces în cercurile mondene de la Viena, o dovedește și stupoarea provocată în Dietă, la 12 octombrie 1825, când contele István Széchenyi ține un discurs în limba maghiară. Cunoscător al limbilor germană, franceză, italiană, latină, contele nu putea să scrie și să vorbească fluent ungurește, dar încetul cu încetul s-a perfecționat¹⁸. Activitatea intelectuală maghiară se încheagă în jurul câtorva instituții culturale importante: Muzeul Național Ungar, înființat în 1802, Academia de Științe (1825), Teatrul Național (1830). După cum arată Piotr S. Wandycz, în perioada 1832-1838 numărul de cărți publicate în Ungaria a crescut considerabil, ceea ce dovedește că exista un public cititor destul de receptiv. Dieta din 1832 a cerut înlocuirea latinei cu limba maghiară ca limbă oficială în stat, pornind de la ceea ce susținuse Széchenyi: „Ungaria se va îneca de-a binelea în inteligența germană”¹⁹, deși același Széchenyi condamna maghiarizarea forțată: „Cine schimbă limba nu schimbă și sufletul”²⁰. Széchenyi va intra în conflict cu Kossuth pentru că vedea în ideile revoluționar-radical ale acestuia din urmă, un pericol pentru maghiari. Maghiarizarea este susținută pe toate canalele posibile, ceea ce nu face altceva decât să determine reacția puternică a românilor sau slavilor.

Polemicele în legătură cu folosirea unei limbi sau a alteia sunt la modă. În anii '40 ai secolului al XIX-lea contele ceh Leo Thun are o asemenea corespondență polemică cu maghiarul Francis Pulszky, care declara hotărât că „limba cehă nu are în Ungaria nici un viitor”²¹ și le cerea slavilor din Ungaria, cărora li se trezea sentimentul apartenenței la marele grup slav, să părăsească regatul maghiar. Poziția sa este foarte clară:

„Noi nu cerem mai mult de la Slavi decât cere Anglia de la locuitorii săi celți din Wales sau Scoția sau Franța de la Bretania și Alsacia. Noi vrem ca toate documentele publice din Ungaria să fie în maghiară – într-un cuvânt ca maghiara să ia locul în toate cazurile latinei, în timp ce limba slavă poate să se bucure de drepturile pe care le-a posedat și înainte. Dar în cercul domestic limba maghiară nu va intra cu forța. Dar și acesta va fi gradual maghiarizat și maghiara își va găsi calea fără nici un fel de forțare în fiecare familie”²².

Polemica dintre Petru Maior și Bartolomeu Kopitar, Eder, Engel sau Sulzer punctează de multe ori problema lingvistică. De exemplu, Kopitar neagă ideea originii pur române a limbii române, a existenței unei literaturi române înainte de traducerea Bibliei, la sfârșitul secolului al XVII-lea, și susține importanța fondului autohton traco-dac. Răspunsul lui Maior este complex, dar păstrează în general argumentele din *Istoria pentru începuturile românilor în Dacia*, la care se adaugă o trecere în revistă a literaturii române de la cea mai veche tipăritură, din 1580.

Foarte cunoscută a fost polemica dintre slovacul Ján Feješ și maghiarul Andrej Cházár, din Gemer, din anul 1807. Iată cum argumenta Cházár:

„Voi, dacă vreți să trăiți sub cerul și pământul unguresc, să aveți limba maghiară, întrucât așa băștinașii se numesc Unguri și trăiesc binefacerea Ungariei. Doar maghiara îl face pe ungur ceea ce este. Cine nu știe limba maghiară nu merită să respire aerul maghiar. Este, în cele din urmă, drept ca supușii să învețe limba domnilor lor și nu invers”²³.

Jan Feješ se împotriva acestor teorii vorbind despre numărul slovacilor și despre maturitatea literaturii lor: „Este drept ca o singură națiune să-și impună limba proprie celorlalte

¹⁷ Paul Lendvai, *Ungurii*, București, Editura Humanitas, p. 268.

¹⁸ De altfel, jurnalul și-l va scrie în germană.

¹⁹ Paul Lendvai, *op. cit.*, p. 314.

²⁰ *Ibidem*, p. 320.

²¹ Jozef Butvin, *Slovenské národno-zjednocenie bnutie (1780-1848) / Mișcarea națională-unity slovacă: 1780-1848/*, Bratislava, Vydavateľstvo Slovenskej Akadémie ved, 1965, p. 133.

²² *Ibidem*, p. 134.

²³ Ján Tíbenský, *Dejiny slovenska. Slovom i obrazom / Istoria slovacilor. Cuvinte și imagini/*, Bratislava, 1973, p. 312.

națiuni, să se bucure de folosința tuturor drepturilor și privilegiilor cetățenești și a limbii sale materne și să se străduiască să nu mai fie și alte limbi în cuprinsul regatului?”²⁴

De la *Supplex* și până la Revoluția de la 1848 problema limbii rămâne unul dintre cele mai importante deziderate ale mișcării naționale române. Faptul că românii erau urmașii romanilor și că limba lor provenea din latină determină numeroase polemici. Astfel, argumentația istorică a *Supplex*-ului este combătută în anii respectivi de nenumărați autori: Universitatea săsească elaborează un răspuns în care se arată că Aurelian a retras în totalitate colonii romani, iar poporul român s-a format la sud de Dunăre cu o limbă asemănătoare bulgarei²⁵. În manualul de istorie universală al lui Martin Bolla românii au strămoși bulgari și au venit la nord de Dunăre abia în secolul al VII-lea. Directorul școlilor normale din Sibiu susține, de asemenea, că românii s-au format la sud de Dunăre. Reacția românilor transilvăneni s-a concretizat în activitatea Școlii Ardelene, care pune accentul pe valorile naționale și pe ideile fundamentale despre originea limbii și a poporului român, continuitatea și unitatea lui. Samuil Micu este cel care susține că limba română provine din latina clasică, iar faptul că majoritatea termenilor privitori la sărbători sunt de origine latină demonstrează folosirea acestei limbi înainte de preluarea slavonei ca limbă de cult. Apoi, Ioan Budai-Deleanu este primul care susține originea limbii române din latina populară și vorbește despre caracterul latin al numelor de râuri, munți, localități, sărbători, precum și de onomastica preluată din latină. Argumentația cea mai coerentă și mai clară o găsim la Petru Maior: limba română provine din latina populară, colonii romani din Dacia și-au păstrat limba nealterată de influența altor popoare, românii au folosit inițial alfabetul latin, care a fost înlocuit cu cel chirilic în timpul lui Alexandru cel Bun pentru a preveni catolicizarea. Latinismul era cel mai bun argument pentru emanciparea românilor și intelectualii doreau să se folosească de el din plin. După opera lui Samuil Micu, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae* (1780), prima gramatică a limbii române scrisă în caractere latine, apare cea a lui Paul Iorgovici, *Observații de limbă românească* (Buda, 1799), de fapt o gramatică generală. O serie de alte lucrări susțin latinitatea limbii române a cărei frumusețe este valorificată prin publicarea unor culegeri de folclor. La fel ca la celelalte popoare din Europa de Est, cultivarea limbii române este susținută prin înființarea unor societăți, prin introducerea limbii române ca limbă de predare și ca materie, prin lupta pentru presă românească și pentru tipărituri românești, dar și prin cultivarea teatrului, fie el de amatori sau profesioniști. Faptul că problema limbii era una vitală și pentru mișcarea națională română este demonstrat și de reacția puternică din 1842 la hotărârea Dietei de a introduce maghiara ca limbă oficială în Transilvania. *Protestul Consistoriului din Blaj* contra limbii maghiare din 1842 demonstrează clar ceea ce menționa Papiu Ilarian: legea impusă de Dietă însemna „moartea națiunii române”. *Protestul* are o formă mai moderată decât *O tocmeală de rușine și o lege nedreaptă*, care este replica personală a lui Bărnuțiu față de acest act nedrept. El era menit să fie folosit pe cale oficială de către episcopul Lemeni la Dietă, și de aceea păstrează un limbaj oficial și oferă în același timp argumente de nezdruccinat: „o asemenea inovație periclitează cele mai sfinte drepturi naționale”²⁶, datorită consistoriului fiind de a veghea asupra drepturilor și privilegiilor diecezei și deci a poporului, și aduce aminte episcopului de faptul că, așa după cum o arată diplomele, clerul greco-catolic trebuia să se bucure de drepturi egale cu celelalte confesiuni. De fapt însă, esența *Protestului* stă într-o singură frază:

„Mărturisim însă sincer că nu numai după 10 ani, dar nici după 10 veacuri, ba niciodată, în vecii vecilor, noi și națiunea noastră nu putem fi obligați printr-o lege care pentru datinile și credința noastră pregătește un pericol și un obstacol, iar pentru naționalitatea noastră ruină și pieire”²⁷.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Ladislau Gyémánt, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între anii 1790 și 1848*, București, Editura Științifică, 1986, p. 87.

²⁶ Ioan Chindriș, *Simion Bărnuțiu: Suveranitate națională și integrare europeană. O hermeneutică de texte*, Cluj-Napoca, Editura Porolissum, 1999, p. 87.

²⁷ *Ibidem*, p. 88.

În *O tocmeală de rușine și o lege nedreaptă* Bărnăuțiu arată foarte clar că „limba e averea cea mai scumpă a omului nescricat și a poporului necorupt”, „limba e măsura și mijlocirea culturii”, „pe dânsa e întemeiat caracterul și naționalitatea poporului”²⁸.

Situația limbii slovene este una destul de controversată. În 1797, Valentin Vodnik începe să editeze cu aprobarea autorităților habsburgice, primul ziar sloven, *Lublanske Novice / Știri din Ljubljana*, iar în 1809 Kopitar publica un dicționar al limbii slovene vorbite în Carniola, Carintia și Stiria²⁹. În timpul războaielor napoleoniene se formează „Provinciile ilirice” ca unitate administrativă separată, care cuprindeau: Carniola, vestul Carintiei, Trieste, Croația de la sud de Sava, Istria și Dalmația cu capitala Lubljana. Francezii au încercat să impună croata ca limbă a noii unități administrative, numai că slovenii s-au opus printr-un memorandum care este în mare parte opera lui Vodnik. Napoleon a recunoscut atunci folosirea slovene în administrație și educație, iar Vodnik a fost numit să pregătească manuale în acest sens. În 1812 se înființează o catedră de limbă slovenă la Graz. Reinstaurarea puterii habsburgice în teritoriile slovene este însoțită de un recul al mișcării naționale, care de altfel nu beneficiază de o largă susținere, părerile fiind împărțite între adoptarea germanei, italienei, croatei sau chiar a maghiarei. În anii '30 ai secolului al XIX-lea se concretizează două mari grupuri: liberalii conduși de France Prešeren (1800-1849), cel mai important poet al perioadei, susțin individualitatea slovenilor și conservatorii, în frunte cu Stanko Kraz, care argumentează pentru unitatea culturală și de limbă a sloveno-croaților. Reprezentanții celor două grupuri discută pe larg problema limbii slovene. În gramatica sa, publicată în 1808, Kopitar insistă asupra câtorva principii importante: gramatica nu trebuie să impună reguli, ci trebuie să se folosească de realitățile lingvistice; acolo unde limba slovenă oferea diferite posibilități, el alege acea formă care era cea mai apropiată de celelalte dialecte slave și subliniază necesitatea unui alfabet latino-sloven³⁰. Pornind de la gramatica lui Kopitar, Peter Dajko codifică o limbă pe baza formei stiriene a limbii slovene, cu un alfabet latin, la care el adaugă patru noi litere: nj, š, ž, č³¹. În același timp, alți autori propun o ortografie etimologică, pentru ca un grup de intelectuali sloveni să susțină ideea lui Gaj: o limbă comună pentru toți slavii sudici. În final, în apropiere de revoluția de la 1848, limba slovenă începe să fie scrisă în ortografia propusă de L. Gaj. În cursul anilor '50, noua normă lingvistică este îmbogățită cu unele modificări în morfologie, prin înlocuirea unor elemente tipice din zona Carniola cu forme mai familiare din dialecte slovene periferice, iar în același timp se fac eforturi de purificare a limbii slovene de germanisme³². Discuțiile au continuat pe parcursul întregului secol al XIX-lea, dar anii '50 ai secolului XIX au reprezentat faza decisivă în adoptarea unei limbi literare acceptate în toate teritoriile locuite de sloveni³³.

Antagonismele croato-maghiare legate de problema limbii încep încă din 1790, când croații protestează împotriva înlocuirii limbii latine cu maghiara ca limbă oficială. Delegații croați în Dietă protestează succesiv în 1805, 1807 și 1811 împotriva introducerii maghiarei în administrație, educație și armată³⁴. Un grup de intelectuali grupați în jurul lui L. Gaj la Zagreb susțin unirea slavilor sudici într-o provincie ilirică în care să se folosească dialectul štokavian și nu cel kajkavian din Zagreb. Activitatea lui Gaj era susținută de contele Janko Drašković, care publică două pamflete renumite în anii '30 ai secolului al XIX-lea: *Ar trebui să devenim maghiari? și Cuvânt către fiicele prea înțelepte ale Iliriei în legătură cu istoria și regenerarea pământului lor natal*³⁵. El susține că „Marea Ilirie” ar trebui să includă Croația-Slavonia, Rijeka, granița militară, Dalmația, Slovenia,

²⁸ *Ibidem*, p. 93.

²⁹ Jean Béranger, *Istoria Imperiului Habsburgilor, (1273-1918)*, București, Editura Teora, 2000, p. 332.

³⁰ Robert Auty, *The Formation of the Slovene Literary Language against the Background of the Slavonic National Revival*, în *Slavonic and East European Review*, nr. 97, iunie 1963, p. 102.

³¹ *Ibidem*, p. 103.

³² *Ibidem*.

³³ Robert A. Kann, David V. Zdeněk, *The Peoples of the Eastern Habsburg Lands (1526-1918)*, Seattle and London, University of Washington Press, 1984, p. 244.

³⁴ *Ibidem*, p. 302.

³⁵ Dominic Mandik, *Croats and Serbs. Two Old and Different Nations*, Chicago, 1970, p. 300.

să fie independentă total de Ungaria și să aibă în frunte un ban direct responsabil în fața împăratului. În lupta dintre croați și maghiari Curtea de la Viena alege să-i susțină pe primii și, astfel, împăratul refuză să sancționeze legile aprobate de Dietele din 1832-1836 și 1839-1840, care stipulau introducerea limbii maghiare ca limbă oficială în Croația în 10 ani³⁶. Împăratul aprobă numai legea care îi obligă pe deputații croați din Dietă să vorbească maghiara în termen de 6 ani. Ultimul Sabor croat se întrunește în octombrie 1847 și hotărăște înlocuirea latinei cu croata în Sabor, în alte agenții guvernamentale și în educație.

Vuk Stefanovic Karadžić pune bazele unei limbi naționale, reformează alfabetul și colectează literatură populară. În 1814 el întocmește prima Gramatică sârbă și o culegere de cîntece populare. În 1818 apare *Diționarul sârb-german-latin*, urmat de noi volume de cîntece populare, de traducerea în limba sârbă a Noului Testament și de scrieri lingvistice sau istorice. Karadžić întemeiază limba națională pe dialectul ștokavian, utilizat de sârbi, muntenegreni, de slavii islamizați și de o parte dintre croați³⁷. Termenii moderni inexistenți sunt obținuți prin derivare, iar grafia chirilică este simplificată și adusă la o formă cât mai fonologică. Gaj împreună cu Karadžić fac posibilă apariția unei limbi comune pentru slavii din sud, sârbo-croata. Procesul este dificil, iar noua limbă este acceptată cu greutate. În 1850, la Viena, este semnată o convenție de către cinci scriitori croați, doi filologi sârbi și un profesor sloven, prin care sârbo-croata devine o limbă cu două alfabete³⁸. Termenul de iliric a căzut în scurt timp în desuetudine, iar cel de iugoslav i-a luat loc, pentru ca în anul 1867 episcopul Josip Strossmayer să fondeze o Academie Iugoslavă la Zagreb.

Un sfert din slovaci erau protestanți, iar restul erau în cea mai mare parte catolici. Protestanții foloseau ceha, de fapt bibličina, limba cehă în care fusese publicată Biblia de la Kralice, ca limbă literară și liturgică în care se strecurau și unele cuvinte slovace. Slovaci catolici foloseau latina în liturghie. Totuși, în slujbele lor, preoții catolici foloseau diferite dialecte slovace. Era clar că pentru a pune bazele unei culturi naționale slovace, pentru a putea creiona un discurs național care să contracareze mișcările maghiarilor și în același timp să fie accesibil poporului, era nevoie de o limbă literară. Slovaci se considerau acum o națiune separată printre națiunile slave, iar ideea limbii slovace ca dialect specific al limbilor slave era acum cultivată în locul conceptului medieval al limbii slave comune³⁹.

Încercări de codificare a unei limbi literare slovace îi aparțin lui Jozef Ignác Bajza, care elaborează în anii '80 ai secolului al XVIII-lea o normă lingvistică, având la bază dialectul din vestul Slovaciei. În această limbă a scris și publicat și primul roman slovac, în 1783: *René mládenca príbodi a skúsenosti / Aventurile și experiențele tânărului René/*. Numai că Bajza nu era în nici într-un caz un filolog, iar limba propusă de el nu putea rezista unui examen riguros. Discuții despre necesitatea codificării unei limbi literare slovace au apărut în perioada 1783-1787 și în *Prešpurské noviny / Știri de Bratislava/* care se edita în epoca respectivă în limba cehă biblică. Astfel, un număr de cititori se plâng că ziarul nu este scris „nici în slovacă, nici în cehă sau în limba moraviană” și că se folosesc unele expresii cehizate sau maghiarizate care sunt greu de înțeles⁴⁰. Răspunsul redacției, care este în general răspunsul grupului de intelectuali protestanți, este că limba vorbită în mediul familial nu poate fi folosită în ziare, ea trebuie codificată mai întâi și este necesară o apropiere de cehi și de limba lor, pentru că aceasta este foarte apropiată de slovacă⁴¹.

³⁶ Robert A. Kann, David V. Zdeněk, *op. cit.*, *loc. cit.*

³⁷ Anne-Marie Thiesse, *op. cit.*, p. 59.

³⁸ *Ibidem*, p. 60.

³⁹ Literatura barocă abundă de numeroase confuzii între slav și slovac, precum și de opere care fac apologia slavilor. De exemplu, Ján Baltazár Magin scrie lucrarea *Murices sive Apologia* (1728), în care vorbește despre virtuțile slavilor și ale slovacilor. Matej Bel, de asemenea, în introducerea la gramatica germană pe care o publică la Bratislava în 1729, consideră că numele de slav nu poate deriva decât din „slava” (glorie) sau „slovo” (cuvânt) și laudă muzicalitatea limbilor slave.

⁴⁰ Ján Tibenský, *Bernolák's Influence and the Origins on the Slovak Awakening*, *Studia Historica Slovaca*, nr. 2, 1964, p. 159.

⁴¹ *Ibidem*, p. 160.

Prima acțiune de codificare a unei limbi slovace literare o va realiza preotul Anton Bernolák (1762-1813), în 1787. Acesta, după ce a trecut prin școlile de la Ružomberok și Bratislava, va merge să studieze la Viena⁴², unde va intra în contact cu alți reprezentanți ai națiunilor slave. Întors în Slovacia, el începe să se preocupe de mișcarea culturală slovacă. La seminarul de la Bratislava veneau tineri din toate colțurile Slovaciei, unii dintre ei nu cunoșteau deloc limba cehă, de aceea un efort de standardizare a limbii slovace devine necesar. Studenții de aici inițiază mișcarea cunoscută sub numele de *epistola invitoria*⁴³, prin care mai multe scrisori au fost trimise unor învățați slovaci invitați să colaboreze la codificarea unei limbi slovace. Pe baza a trei opere principale, în care prezintă ortografia, morfologia și sistemul formării și derivării cuvintelor – *Dissertatio philologico-critica de litteris slavorum* (1787), *Gramatica Slavica* (1790) și *Etymologia* (1791) –, Bernolák sintetizează o limbă slovacă literară după un dialect din zona de vest a Slovaciei. Limba codificată de Bernolák era limba oamenilor educați și nu a țăranilor pentru că, așa cum singur mărturisește, numai limba celor cultivați poate fi folosită ca normă și de aceea a ales dialectul vorbit în jurul Trnavei, centrul ecleziastic, dar și cultural al Slovaciei⁴⁴. Bernolák era susținătorul drepturilor egale ale tuturor limbilor vernaculare vorbite în regat, dar el nu a negat niciodată faptul că limba statului trebuie să fie limba clasei nobiliare, în speță maghiara, fără ca aceasta să însemne că slovacii nu ar trebui să-și cultive propria limbă națională. Ideologia primei generații de intelectuali este cea pe care o exprimase Matej Bél: „lingua Slavus, natione Hungarus, eruditione Germanus”⁴⁵.

În limba codificată de Bernolák își publică operele de popularizare Juraj Fándly și își scrie versurile renumitul poet Ján Hollý. Cea mai mare dorință a lui Bernolák și a susținătorilor săi a fost publicarea Bibliei în slovacă, lucru care se va întâmpla după moartea inițiatorului mișcării, când va apărea și un dicționar: *Slovár slovenský česko-latinsko-nemecko-uherský / Dicționar slovac-ceh-latin-german-maghiar/* (1825-1827)⁴⁶.

În primele decenii ale secolului al XIX-lea mișcarea lui Bernolák începe să-și piardă din forță după moartea inițiatorilor săi, Bernolák și Fándly, cu toate că „bernakctina” a continuat să fie folosită de unii autori până în anii '50 ai secolului. Chiar dacă a fost clar o mișcare a intelectualității catolice – unii autori au văzut, în mod exagerat, în codificarea unei limbi slovace o reacție împotriva cehiei, considerată limba „ereticii” – s-a făcut primul pas, important, pentru o limbă literară slovacă.

Intelectualitatea protestantă continuă să folosească limba cehă biblică atât în viața bisericească, cât și în cea literară și refuză cu obstinație să adopte limba codificată de Bernolák. Pe de altă parte, era necesar ca mișcarea națională să adopte o normă lingvistică unitară pentru a da mai mare forță discursului național și pentru a putea atrage „poporul” în sprijinul său, cu atât mai mult cu cât presiunile maghiare pe tărâm lingvistic se întesesc. Unitatea cehoslovacă reprezenta pentru cei care o susțineau singura posibilitate pentru slovaci de a rezista germanizării sau maghiarizării. Ján Kollár este susținătorul cel mai ardent al acestui curent, pe care el îl vede în cadrul extins al reciprocității slave. Teoriile sale nu sunt politice, așa cum singur subliniază de mai multe ori, sunt mai ales culturale, și cu toate acestea au provocat o reacție puternică în întreaga Europă. Germanii și maghiarii mai ales vedeau în Kollár susținătorul unui panslavism care avea toate șansele să acapareze întregul continent.

Întreaga operă a lui Kollár nu face decât să prezinte calitățile slavilor, numărul și răspândirea lor – uneori exagerând mult și fără a avea nici un fel de argumentație istorică:

⁴² Augustín Maťovčík: *Život a dielo Antona Bernoláka / Viața și opera lui Anton Bernolák/*, Bratislava, Národné literárne centrum Dom slovenskej literatúry, 1997, p. 54.

⁴³ Ján Tibenský, *op. cit.*, p. 160.

⁴⁴ Augustín Maťovčík, *op. cit.*, p. 102.

⁴⁵ Peter Brock, *The Slovak National Awakening*, în *An Essay in the Intellectual History of East-Central Europe*, Toronto, University of Toronto Press, 1976, p. 52.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 184.

„Istoria și geografia, limba și obiceiurile și mii de alte circumstanțe demonstrează fără nici o urmă de îndoială că în cele mai vechi timpuri, înaintea romanilor și celtilor, vendo-slavii, au locuit nu numai în întreaga Italie de Nord, Veneția, Lombardia dar și în Elveția, Tirol, o parte din Bavaria și Noricum și că arborele vieții italiene are rădăcini în pământurile slave”⁴⁷.

Nu numai numărul slavilor și întinderea teritoriului locuit de ei sunt importante, ci și calitățile lor extraordinare care îi deosebesc de toate celelalte popoare: „mila, hărnicia, voioșia inocentă, dragostea pentru limba lor și toleranța față de celelalte popoare”⁴⁸. Pentru el o națiune mică nu poate avea nici un fel de succes și de aceea propune chiar un program al reciprocității slave de mari dimensiuni. În 1837 Kollár publica *O literárnej vzájomnosti medzi kmeňmi slovanskými / Despre reciprocitatea literară a diferitelor ramuri și dialecte slave*/. Pentru Kollár această reciprocitate era doar una culturală, prin care „fiecare dialect slav trebuie să-și găsească o nouă vitalitate de la celelalte pentru a deveni mai tânăr, mai bogat și mai prosper”⁴⁹. Kollár distinge patru dialecte slave principale: rus, ilir, polonez și ceho-slovac, pe care toți slavii educați trebuiau să le învețe. Kollár consideră că slovacii ar trebui să-și asume rolul de lideri ai programului slav:

„Slavii din munții Tatra nu au până acum aproape deloc o literatură proprie, dar ei și-au deschis primii brațele să-i cuprindă pe toți slavii. Dialectul lor se află din punct de vedere gramatical și geografic în centrul dialectelor slave”⁵⁰.

Pentru a atinge reciprocitatea literară la care se gândea, Kollár a elaborat un program amănunțit: librării și biblioteci slave în toate principalele orașe slave, fondarea unei reviste culturale slave, predarea slavei în școli și catedre separate de slavă în universități, publicarea de gramatici și dicționare comparative, purificarea limbii slave de elementele străine și adoptarea unei ortografii uniforme⁵¹. Kollár mergea chiar și mai departe și le cerea popoarelor slave ca de acum înainte să se numească slavopolonezi, slavoruși, slavocehi⁵². Psihologic vorbind era o mare ușurare să aparții unei familii slave glorioase și mari decât să fii un popor mic, fără cultură națională, fără drepturi și supus voinței unei puteri străine.

Maghiarii adoptă succesiv o serie de legi cu scopul de a face din limba maghiară singura limbă oficială a statului: 1791, 1792, 1805, 1830, 1836, 1840⁵³. În Slovacia este trimis în 1840 contele Karol Zaj, ca inspector general al bisericilor evanghelice⁵⁴. Contele va susține în mod deschis maghiarizarea acestei confesiuni după lozincă „fiecare om să fie om și ungur”, ceea ce va determina numeroase împotriviri din partea populației slovacă⁵⁵. O societate slavă de la Levoča este închisă pe motive de agitație panslavă, biblioteca sa este distrusă, iar președintele își pierde postul de profesor la gimnaziu. Ca reacție împotriva tendințelor de maghiarizare, intelectualitatea slovacă organizează o campanie de scrieri polemice. A. Šoltýs, B.P. Červenák, J. Čaplovič, A. H. Škultéty, S. Hojč, Hurban, Hodža, publică numeroase articole, broșuri legate de problema maghiarizării și de drepturile naționale ale slovacilor. În 1843 Štúr publică în limba germană, la Leipzig, *Die Beschwerden und Klagen der Slaven in Ungarn über die gesetzwidrigen Uebergriffe der Magyaren* urmată la Viena de *Das neunzehnte Jahrhundert und der Magyarismus*⁵⁶. Se cristalizează astfel ideea unei plângeri de mari proporții înaintate împăratului, al cărei inițiator a fost Štúr. Memorandumul

⁴⁷ Ján Kollár, *Cestopis obsahující cestu do Horní Itálie a odtud přes Tyrolsko a Bavorsko se zplátním obhledem na slavjanské živly roku 1841 konanou / Jurnalul călătoriei în Italia de Nord și până în Tirol și Bavaria în special cu privire la viața slavă în anul canonic 1841*/, Praha, 1862, p. 87.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 90.

⁴⁹ Robert B. Pynsent, *Questions of Identity. Czech and Slovak Ideas of Nationality and Personality*, London, CEU Press, 1994, p. 121.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 124.

⁵¹ Robert Auty, *Ján Kollár (1793-1852)*, în *Slavonic and East European Studies*, nr. 76, 1952, p. 49.

⁵² *Ibidem*, p. 51.

⁵³ Dušan Kováč, *Dejiny Slovenska / Istoria Slovaciei*/, Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 1998, p. 232.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 234.

⁵⁵ Michal Korč, *Dejiny Slovenska / Istoria Slovaciei*/, Bratislava, 1998, p. 105.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 107.

Slovenský prosbopis / Cererile slovacilor / a fost înaintat Curții de la Viena de o delegație slovacă. Este un document inferior ca dimensiuni celui proiectat inițial: se regăsesc doar cereri legate de limbă și învățământ. Împăratului i se cere să ia sub protecția sa limba slovacă, să numească un cenzor neutru pentru cărțile slovace; se dorea înființarea unei catedre de limbă slovacă la Universitatea din Pesta, introducerea limbii slovace în cadrul universitar și apărarea școlilor slovace de presiunile maghiarizării și, mai ales, folosirea limbii latine în biserică în locul celei maghiare⁵⁷. Documentul a fost semnat de 200 de intelectuali, în numele a 800.000 de slovaci de rit evanghelic, și a fost prezentat la Viena în iunie 1842 de o delegație slovacă. Reacțiile cercurilor maghiare s-au concretizat prin înmulțirea presiunilor în legătură cu introducerea limbii maghiare ca limbă oficială. Conventul general al Bisericii evanghelice de la Pesta, din iulie același an, condamnă în termeni aspri petiția și se declanșează o mișcare puternică, în frunte cu Kossuth, împotriva Catedrei de limbă și literatură cehoslovacă de la Bratislava. Štúr este demis din funcția de profesor, iar o parte din studenți, în semn de protest, pleacă la liceul de la Levoča⁵⁸.

Aceste presiuni îi determină pe intelectualii slovaci să ia măsuri. Štúr, un luteran, era conștient de faptul că ceha, limba luteranilor educați, nu putea să susțină o campanie națională și că slovaci, dacă vroiau să devină autonomi și să se împotrivescă efectiv maghiarizării trebuiau să aibă o limbă proprie. În 1843 Štúr, Hurban și Hodža s-au întâlnit în satul Hlboké și au hotărât că limba slovacă trebuie să fie codificată ca limbă literară, având susținători atât în rândul catolicilor, cât și printre evanghelici. În 1846 Štúr publică două volume de studii lingvistice: *Nárečie slovenské alebo potreba písania v tomto nárečí / Graiul slovac sau necesitatea scrierii în acest grai /* și *Náuka reči slovenskej / Știința limbii slovace*⁵⁹. Dialectul central slovac de la Liptov și Zvolen a fost ales ca bază a unei limbi literare în ideea că acesta a fost mai puțin corupt de influențe străine⁶⁰. Kollár s-a împotrivit acestei opere de codificare și a văzut în aceasta, alături de cehi, un act de desolidarizare față de cauza ceho-slovacă. Totuși, în vara anului 1847, are loc adunarea generală a societății Tatrín, la care ambele confesiuni, catolică și evanghelică, hotărăsc ca de acum să colaboreze atât în viața politică, cât și în cea culturală. Era un important pas înainte pentru mișcarea națională slovacă, care de acum încolo va căpăta mai multă substanță și mai multă forță, mai ales în lupta împotriva principalilor adversari: maghiarii.

În cazul programului lingvistic putem identifica mai multe etape care sunt – cu mici diferențe – aceleași pentru toate popoarele care la sfârșit de secol al XVIII-lea și început de secol al XIX-lea intră în perioada renașterii naționale. În cadrul primei etape, limba este celebrată și apărată. Un set întreg de argumente este folosit pentru a demonstra că ea trebuie acceptată în rândul limbilor superioare. Se vorbește de originea limbii, care este de cele mai multe ori căutată și identificată cu o limbă majoră cum este slava sau latina, de puritatea și melodicitatea ei. În a doua etapă are loc codificarea limbii⁶¹. Fie se utilizează limba literară medievală ca în cazul cehiei, polonezei sau românei, fie se folosește un dialect contemporan vorbit ca în cazul slovaciei, croatei, slovene. A treia etapă este de intelectualizare a limbii naționale prin jurnalism și literatură educativă pentru popor, culegerea de folclor, prin publicare de opere literare originale care erau menite să îmbogățească limba, dar și să susțină programul național. O altă etapă este cea de introducere a limbii naționale în școli. Lupta pentru școli naționale a devenit o componentă esențială a mobilizării naționale. Prin educație în limba proprie se crea în același timp o comunitate de conștiință, iar maghiarii de exemplu vedeau procesul ca cea mai bună metodă de asimilare. Ultima etapă înseamnă realizarea egalității totale a limbilor și deci introducerea limbii naționale în administrație, justiție, politică. Problema limbii rămâne până în vremurile noastre una care încă agită spiritele în Europa Centrală și de Est. În vreme ce în Occident sunt doar șase limbi

⁵⁷ *Ibidem*, p. 106.

⁵⁸ Ján Tibenský, *op. cit.*, p. 243.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ Robert Auty, *Dialect, Kovij and Tradition in the Formation of Literary Slovak*, în *Slavonic and East European Review*, nr. 93, iunie 1961, p. 48.

⁶¹ Miroslav Hroch, *V zámjnu národa / Despre politica națiunilor /*, Praga, Karlova Univerzita, 1998, p. 139.

de circulație, iar acolo unde nu sunt în circulație aceste limbi (de pildă țările scandinave) sunt foarte răspândite engleza, franceza, germana, în est este un adevărat Turn Babel. Nici una dintre limbile care se vorbesc aici nu este de circulație internațională, nici una nu este limbă de mare putere culturală și, în continuare, pentru popoarele zonei, limba este una dintre coordonatele esențiale atunci când este vorba de definirea identității naționale.

OANA INDRIEȘ

**LINGUISTIC REVOLUTION, NATIONAL REVOLUTION.
THE ISSUE OF NATIONAL LANGUAGES AMONG THE PEOPLES IN THE
HABSBURGIC EMPIRE DURING THE FIRST HALF OF THE 19TH CENTURY**

SUMMARY

One of the essential characteristic features of a nation is the ability of its members to communicate with one another, an ability generally conditioned by linguistic homogeneity. During the 19th century, the national literary language becomes the most important expression of national identity. In Central and Eastern Europe we can speak about two main groups of languages: the first one has developed significantly during the medieval times and then a major historical event stopped its evolution. The second group is represented by languages without a solid literary tradition, without grammar or standard orthography. Both groups underwent a linguistic revolution during the 19th century, which meant the codification of the literary language, the development of a national culture in this language, its introduction in the educational system and the equality of all languages in administration, justice and the political life.

The main goal was, of course, to encourage the use of the national language inside the national group. However, the local elites could not accept a language close to the dialects of the illiterate peasants and, on the other hand, too elitist a language was hard to impose to ordinary people. Often a compromise is reached, and the national language resembles the dialects which are considered to be the purest and without foreign influences, or those spoken in the politically and economically powerful regions. The first step is folklore publication. The next step is the publication of grammars, spelling guides, dictionaries, and, symbolically, the translation of the Bible in the new national language. The language is celebrated: it has melodious tones and a very old and important tradition: Slavic, Latin even Indo-European, so it has its place among the world's major languages. Yet, there are cases when language dissemination inside the members of a national group takes place after the formation of the nation-state and after a national education system, which uses the language, is set up.

This linguistic process developed, in some cases, with amazing speed: in several decades the Czech and the Hungarian languages became the languages of secondary education, of the political debates and of private urban life. For the Slovene, the Slovakian, the Croatian and the Serb languages the situation was more complex. During the first half of the 19th century, different scientists, linguists and historians, suggested different forms the literary language should take. Each codification attempt had its supporters. But for the national movement to be successful, it was necessary to adopt a single norm. Moreover, a literary language approved by the elites represented a very good instrument in the national struggle. The national program was written in this language and the large mass of people could easily understand it and follow it. The need for a national literary language was, at the same time, made obvious by the national activities of the "others". The Croats, the Serbians, the Slovakians, and the Romanians saw in the "Magyarization process" the threat with dissolution of their own nations. Each time the Hungarian Diets proposed the introduction of the Hungarian language in schools, religious life and administration, the reaction was powerful. The petitions and programs constantly brought to the Imperial Court had, every time, inter alia, linguistic demands: education in the national language, the use of the national language in administration and so forth.

This paper presents the methods used by the national movements in Central and Eastern Europe in order to deal with the issue of the national language in the first half of the 19th century. Different national groups used the national language for the same purpose: to prove the independent existence of a nation with a different culture, traditions and history, a nation, which deserves the same rights as the

others. Even today, the Croats, the Serbs, the Slovaks and the Czechs emphasize their linguistic diversity to prove their political diversity.